

Ælfric's Colloquy

Ælfric of Eynsham

10th century

This text was used by Ælfric to teach Latin. It was later glossed in Old English, and edited separately from the Latin original. The Latin is keyed to the Old English by line number. S is student, T is teacher. [Ed. S. Harris]

1   **S:** We cildra biddaþ þe, eala lareow, þæt þu tæce us sprecaþ forþam un-
2 gelærede we syndon & gewæmmodlice we sprecaþ.

3   **T:** Hwæt wille ge sprecaþ?

4   **S:** Hwæt rece we hwæt we sprecaþ, buton hit riht spræc sy & behefe, næs
5 idel oþþe fracod.

6   **T:** Wille beswungen on leornunge?

7   **S:** Leofre ys us beon beswungen for lare þænne hit ne cunnan.

---

1 **S:]** Nos pueri rogamus te, magister, ut doceas nos. loqui latialiter recte, quia idiote sumus et corrupte loquimur

3 **T:]** Quid uultis loqui?

4 **S:]** Quid curamus quid loquamur, nisi recta locutio. sit et utilis non anilis aut turpis

6 **T:]** Uultis flagellari in discendo?

7 **S:]** Carius est nobis flagellari pro doctrina quam nescire

8 **S:** Ac we witun þe bilewitne wesan & ellan onbelæden swincgla us, buton þu
9 bi togenydd fram us.
10 **T:** Ic axie þe, hwæt sprycst þu weorkes? Hwæt hæfst þu weorkes?
11 **S:** Ic eom geanwyrde **MONUC**, & ic sincge ælce dæg seofon tida mid ge-
12 broþrum, & ic eom bysgod & on sange, ac þeahhwæþere ic wolde betwenan
13 leornian sprecan on leden gereorde.
14 **T:** Hwæt cunnon þas þine geferan?
15 **S:** Sume synt yrþlingas, sume scephyrdas, sume oxanhirdas, sume eac
16 swylce huntan, sume fisceras, sume fugeleras, sume cypmenn, sume scewyrhtan,
17 sealteras, bæceras.
18 **T:** Hwæt sægest þu, **YRÞLINGC**? Hu begæst þu weorc þin?
19 **S:** Eala, leof hlaford, þearle ic deorfe.
20 **S:** Ic ga ut on dægræd þywende oxon to felda, & iugie hig to syl.
21 **S:** Nys hit swa stearc winter þæt ic durre lutian æt ham for ege hlafordes

---

8 **S:]** Sed scimus te mansuetum esse et nolle inferre plagas nobis, nisi cogaris a nobis

10 **T:]** Interrogo te, quid mihi loqueris? Quid habes operis?

11 **S:]** Professus sum monachus, et psallam omni die septem sinaxes cum fratribus, et occupatus sum lectionibus et cantu, sed tamen uellem interim discere sermocinari latina lingua

14 **T:]** Quid sciunt isti tui socii?

15 **S:]** Alii sunt aratores, alii opiliones, quidam bubulci, quidam etiam uenatores, alii piscatores, alii aucupes, quidam mercatores, quidam sutores, quidam salinatores, quidam pistores, coci

18 **T:]** Quid dicis tu, arator? Quomodo exerces opus tuum?

19 **S:]** O, mi domine, nimium laboro

20 **S:]** Exeo diluculo minando boues ad campum, et iungo eos ad aratrum

21 **S:]** Non est tam aspera hiems ut audeam latere domi pro timore domini mei, sed iunctis

22 mines, ac geiukodan oxan, & gefæstnodon sceare & cultre mit þære syl, ælce
 23 dæg ic sceal erian fulne æcer oþþe mare.
 24 **T:** Hæfst þu ænigne geferan?
 25 **S:** Ic hæbbe sumne cnapan þywende oxan mid gadisene, þe eac swilce nu has
 26 ys for cyldre & hreame.
 27 **T:** Hwæt mare dest þu on dæg?
 28 **S:** Gewyslice þænne mare ic do.
 29 **S:** Ic sceal fyllan binnan oxan mid hig, & wæterian hig, & scearn heora beran
 30 ut.
 31 **S:** Hig; Hig; Micel gedeorf ys hyt.
 32 **S:** Geleof, micel gedeorf hit ys, forþam ic neom freoh.
 33 **T:** **SCEAPHYRDE**, hæfst þu ænig gedeorf?
 34 **S:** Gea, leof, ic hæbbe. On forewerdne morgen ic drife sceap mine to heora

---

bobus, et confirmato uomere et cultro aratro, omni die debeo arare integrum agrum aut plus

24 **T:]** Habes aliquem socium?

25 **S:]** Habeo quendam puerum minantem boues cum stimulo, qui etiam modo raucus est pre frigore et clamatione

27 **T:]** Quid amplius facis in die?

28 **S:]** Certe adhuc plus facio

29 **S:]** Debeo implere presepia bouum feno, et adquare eos, et fimum eorum portare foras

31 **S:]** O. O. magnus labor.

32 **S:]** Etiam, magnus labor est, quia non sum liber.

33 **T:]** Quid dicis tu, opilio? Habes tu aliquem laborem?

34 **S:]** Etiam, habeo. In primo mane mino oues meas ad pascua, et sto super eas in estu et frigore cum canibus, ne lupi deuorent eas, et reduco eas ad caulas, et mulgeo eas bis in die, et caulas earum moueo, insuper et caseum et butirum facio

35 læse, & stande ofer hig on hæte & on cyle mid hundum, þe læs wulfas for-
 36 swelgen hig, & ic agenlæde hig on heora loca, & melke hig tweowa on dæg,
 37 & heora loca ic hæbbe, on þærto & cyse & buteran ic do.
 38 **S:** And ic eom getrywe hlaforde minon.
 39 **T:** Eala, **OXANHVRDE**, hwæt wyrst þu?
 40 **S:** Eala, hlaford min, micel ic gedeorfe.
 41 **S:** þænne se yrþlingc unscenþþa oxan, ic læde hig to læse, & ealle niht ic
 42 stande ofer hig waciende for þeofan, & eft on ærnemergen ic betæce hig þam
 43 yrþlingce wel gefylde & gewæterode.
 44 **T:** Ys þæs of þinum geferum?
 45 **S:** Gea, he ys.
 46 **T:** Canst þu ænig þing?
 47 **S:** ænne cræft ic cann.
 48 **T:** Hwylcne?
 49 **S:** **HUNTA** ic eom.

---

38 **S:** | Et fidelis sum domino meo.

39 **T:** | O, bubulce, quid operaris tu?

40 **S:** | O, domine mi, multum lalaboro

41 **S:** | Quando arator disiungit boues, ego duco eos ad pascua, et tota nocte sto super eos
 uigilando propter fures, et iterum primo mane adsigno eos aratori bene pastos et adaquatos

44 **T:** | Est iste ex tuis sociis?

45 **S:** | Etiam est.

46 **T:** | Scis tu aliquid?

47 **S:** | Unam artem scio.

48 **T:** | Qualem?

49 **S:** | Uenator sum.

50 **T:** Hwæs?
51 **S:** Cincges.
52 **T:** Hu begæst þu cræft þinne?
53 **S:** Ic brede me max & sette hig on stowe gehæppre, & getihte hundas mine
54 þæt wildeor hig ehton, oþþæt hig becuman to þam nettan unforsceawodlice
55 & þæt hig swa beon begrynode, & ic ofslea hig on þam maxum.
56 **T:** Ne canst þu huntian buton mid nettum?
57 **S:** Gea, butan nettum huntian ic mæg.
58 **T:** Hu?
59 **S:** Mid swiftum hundum ic betæce wildeor.
60 **T:** Hwilce wildeor swyþost gefehst þu?
61 **S:** Ic gefeo heortas & baras & rann & rægan & hwilon haran.
62 **T:** Wære þu todæg on huntnoþe?

---

50 **T:]** Cuius?

51 **S:]** Regis.

52 **T:]** Quomodo exerces artem tuam?

53 **S:]** Plecto mihi retia et pono ea in loco apto, et instigo canes meos ut feras persequantur, usque quo perueniunt ad retia inproiise et sic inretientur, et ego iugulo eas in retibus.

56 **T:]** Nescis uenare nisi cum retibus?

57 **S:]** Etiam sine retibus uenare possum.

58 **T:]** Quomodo?

59 **S:]** Cum uelocibus canibus insequor feras.

60 **T:]** Quales feras maxime capis?

61 **S:]** Capiro ceruos et apros et dammas et capreos et aliquando lepores.

62 **T:]** Fuisti hodie in uenatione?

63 **S:** Ic næs, forþam sunnandæg ys, ac gyrstandæg ic wæs on huntunge.
64 **T:** Hwæt gelæhtest þu?
65 **S:** Twegen heortas & ænne bar.
66 **T:** Hu gefencge þu hig?
67 **S:** Heortas ic gefencg on nettum & bar ic ofsloh.
68 **T:** Hu wære þu dyrstig ofstikian bar?
69 **S:** Hundas bedrifon hyne to me, & ic þær togeanes standende færlice of-
70 stikode hyne.
71 **T:** Swyþe þryste þu wære þa.
72 **S:** Ne sceal hunta forhtfull wesan, forþam mislice wildeor wuniaðon wudum.
73 **T:** Hwæt dest þu be þinre huntunge?
74 **S:** Ic sylle cynce swa hwæt swa ic, gefo, forþam ic eom hunta hys. Hwæt
75 sylþhe þe?
76 **S:** He scryt me wel & fett & hwilon sylþme hors oþþe beah, þæt þe lustlicor

---

63 **S:]** Non fui, quia dominicus dies est, sed heri fui in uenatione.

64 **T:]** Quid cepisti?

65 **S:]** Duos ceruos et unum aprum.

66 **T:]** Quomodo cepisti eos?

67 **S:]** Ceruos cep i in retibus et aprum iugulaui.

68 **T:]** Quomodo fuisti ausus iugulare aprum?

69 **S:]** Canes perduxerunt eum ad me, et ego econtra stans subito iugulaui eum.

71 **T:]** Ualde audax fuisti tunc.

72 **S:]** Non debet uenator fromidosus esse, quia uarie bestie morantur in siluis.

73 **T:]** Quid facis de tua uenatione?

74 **S:]** Ego do regi quicquid capio, quia sum uenator eius. Quid dat ipse tibi?

76 **S:]** Uestit me bene et pascit, aliquando dat mihi equum aut armillam, ut libentius artem meam exerceam.

77 cræft minne ic beganġe.
78 **T:** Hwylcne cræft canst þu?
79 **S:** Ic eom **FISCERE**.
80 **T:** Hwæt begyst þu of þinum cræfte?
81 **S:** Bigleofan & scrud & feoh.
82 **T:** Hu gefehst þu fixas?
83 **S:** Ic astigie min scyp & wyrpe max mine on ea, & ancġil vel æs ic wyrpe &
84 spyrtaŋ, & swa hwæt swa hig gehæftaðic genime.
85 **T:** Hwæt gif hit unclæne beoþfixas?
86 **S:** Ic utwyrpe þa unclænaŋ ut, & genime me clæne to mete.
87 **T:** Hwær cypst þu fixas þine?
88 **S:** On ceastre.
89 **T:** Hwa bigþhi?
90 **S:** Ceasterwara; Ic ne mæg swa fela swa ic mæg gesyllan.

---

78 **T:]** Qualem artem scis tu?

79 **S:]** Ego sum piscator.

80 **T:]** Quid adquiris de tua arte?

81 **S:]** Uictum et uestitum et pecuniam

82 **T:]** Quomodo capis pisces?

83 **S:]** Ascendo nauem et pono retia mea in amne, et hamum proicio et sportas, et quic-
quid ceperint sumo.

85 **T:]** Quid si immundi fuerint pisces?

86 **S:]** Ego proiciam immundos foras, et sumo mihi mundos in escam.

87 **T:]** Ubi uendis pisces tuos?

88 **S:]** In ciuitate.

89 **T:]** Quis emit illos?

90 **S:]** Ciues; Non possum tot capere quot possum uendere.

91 **T:** Hwilce fixas gefehst þu?
 92 **S:** ælas & hacodas, mynas & æleputan, sceotan & lampredan, & swa wylce
 93 swa on wætere swymmab, sprote.
 94 **T:** Forhwi ne fixast þu on sæ?
 95 **S:** Hwilon ic do, ac seldon, forþam micel rewyt me ys to sæ.
 96 **T:** Hwæt fehst þu on sæ?
 97 **S:** Hæringas & leaxas, mereswyn & stirian, ostran & crabban, muslan,
 98 winewinclan, sæcoccas, fagc & flocc & lopystran & fela swylces.
 99 **T:** Wylt þu fon sumne hwæl?
 100 **S:** Nic
 101 **T:** Forhwi?
 102 **S:** Forþam plyhtlic þingc hit ys gefon hwæl.
 103 **S:** Gebeorhlicre ys me faran to ea mid scype mynan, þænne faran mid

---

91 **T:]** Quales pisces capis?

92 **S:]** Anguillas et lucios, menas et capitones, tructas et murenas, et qualescumque in amne natant, saliu.

94 **T:]** Cur non piscaris in mari?

95 **S:]** Aliquando facio, sed raro, quia magnum nauigium mihi est ad mare.

96 **T:]** Quid capis in mare?

97 **S:]** Alleces et isicios, delfinos et sturias, ostreas et caneros, musculas, torniculi, neptigalli, platesia et platissa et polipodes et similia.

99 **T:]** Uis capere aliquem cetum?

100 **S:]** Nolo.

101 **T:]** Quare?

102 **S:]** Quia periculosa res est capere cetum.

103 **S:]** Tutius est mihi ire ad amnem cum hamo meo, quam ire cum multis nauibus in uenationem ballene.

104 manegum scypum on huntunge hranes.
 105 **T:** Forhwi swa?
 106 **S:** Forþam leofre ys me gefon fisc þæne ic mæg ofslean, þonne fisc, þe na þæt
 107 an me ac eac swylce mine geferan mid anum slege he mæg besencean oþþe
 108 gecwylman.
 109 **T:** & þeah mænige gefoþhwælas, & ætberstaþfrecnysse, & micelne sceat
 110 þanon begytaþ.
 111 **S:** Soþþu segst, ac ic ne geþristge for modes mines nytenyssæ.
 112 **T:** Hwæt sægst þu, **FUGELERE?** Hu beswicst þu fugelas?
 113 **S:** On feala wisan ic beswice fugelas, hwilon mid neton, mid grinum, mid
 114 lime, mit hwistlunge, mid hafoce, mid treppan.
 115 **T:** Hæfst þu hafoc?
 116 **S:** Ic hæbbe.
 117 **T:** Canst þu temian hig?

---

105 **T:**] Cur sic?

106 **S:**] Quia carius est mihi capere piscem quem possum occidere, quam illum, qui non solum me sed etiam meos socios uno ictu potest mergere aut mortificare

109 **T:**] Et tamen multi capiunt cetos, et euadunt pericula, et magnum pretium inde adquirunt.

111 **S:**] Uerum dicis, sed ego non audeo propter mentis meæ ignauiam.

112 **T:**] Quid dicis tu, auceps? Quomodo decipis aues?

113 **S:**] Multis modis decipio aues, aliquando retibus, aliquando laqueis, aliquando glutino, aliquando sibilo, aliquando accipitre, aliquando decipula.

115 **T:**] Habes accipitrem?

116 **S:**] Habeo.

117 **T:**] Scis domitare eos?

118 **S:** Gea, ic cann; hwæt sceoldon hig me buton ic cuþe temian hig?
119 **T:** Syle me ænne hafoc.
120 **S:** Ic sylle lustlice, gyf þu sylst me ænne swiftne hund.
121 **T:** Hwiltne hafoc wilt þu habban, þone maran hwæþer þe þæne læssan?
122 **S:** Syle me þæne maran.
123 **T:** Hu afest þu hafocas þine?
124 **S:** Hig fedaðhig sylfe & me on wintra, & on lengten ic læte hig ætwindan
125 to wuda, & genyme me briddas on hærfæste, & temige hig.
126 **T:** And forhwi forlæst þu þa getemedon ætwindan fram þe?
127 **S:** Forþam ic nelle fedan hig on sumera, forþamþe hig þearle etaþ.
128 **S:** & manige fedaðþa getemodon ofer sumor, þæt eft hig habban gearuwe.
129 **S:** Gea, swa hig doþ, ac ic nelle o þæt an deorfan ofer hig, forþam ic cann
130 oþre, na þæt ænne, ac eac swilce manige gefon.

---

118 **S:** | Etiam, scio; quid deberent mihi nisi scirendomitare eos?

119 **T:** | Da mihi unum accipitrem.

120 **S:** | Dabo libenter, si dederis mihi unum uelocem canem.

121 **T:** | Qualem accipitrem uis habere, maiorem autminorem?

122 **S:** | Da mihi maiorem.

123 **T:** | Quomodo pascis accipitres tuos?

124 **S:** | Ipsi pascunt se et me in hieme, et in uere dimitto eos auolare ad siluam, et capio mihi pullos in autumnno, et domito eos.

126 **T:** | Et cur permittis domitos auolare a te?

127 **S:** | Quia nolo pascere eos in estate, eo quod nimium comedunt.

128 **S:** | Et multi pascunt domitos super estatem, ut iterum habeant paratos.

129 **S:** | Etiam, sic faciunt, sed ego nolo in tantum laborare super eos, quia scio alios, non solum unum, sed etiam plures capere.

131 **T:** Hwæt sægst þu, **MANCGERE?**
 132 **S:** Ic secge þæt behefe ic eom ge cingce & eoldormannum & weligum & eal-
 133 lum follce.
 134 **T:** And hu?
 135 **S:** Ic astige min scyp mid hlæstum minum, & rowe ofer sælice dælas, & cype
 136 mine þingc, & bicge þingc dyrwyrðe þa on þisum lande ne beoþacennede, &
 137 ic hit togelæde eow hider mid micclan plihte ofer sæ, & hwylon forlidenesse
 138 ic þolie mid lyre ealra þinga minra, uneaþe cwic ætberstende.
 139 **T:** Hwylce þinc gelædst þu us?
 140 **S:** Pællas & sidan, deorwyrþe gymmas & gold, selcuþe reaf & wirtgemangc,
 141 win & ele, ylþesban & mæstlingc, ær & tin, swefel & glæs, & þylces fela.
 142 **T:** Wilt þu syllan þingc þine her eal swa þu hi gebohtest þær?
 143 **S:** Ic nelle; hwæt þænne me fremode gedeorf min?
 144 **S:** Ac ic wille heora cypen her luflicor þonne gebicge þær, þæt sum gestreon

---

131 **T:]** Quid dicis tu, mercator?

132 **S:]** Ego dico quod utilis sum et regi et ducibus et diuitibus et omni populo.

134 **T:]** Et quomodo?

135 **S:]** Ego ascendo nauem cum mercibus meis, et nauigo ultra marinas partes, et uendo meas res et emo res pretiosas, que in hac terra non nascuntur, et adduco uobis huc cum magno periculo super mare, et aliquando naufragium patior cum iactura omnium rerum mearum, uix uiuus euadens.

139 **T:]** Quales res adducis nobis?

140 **S:]** Purpuram et sericum, pretiosas gemmas et aurum, uarias uestes et pigmenta, uinum et oleum, ebur et auricalcum, é s et stagnum, sulfur et uitrum et his similia.

142 **T:]** Uis uendere res tuas hic sicut emisti illic?

143 **S:]** Nolo; quid tunc mihi proficit labor meus?

144 **S:]** Sed uolo uendere hic carius quam emi illic, ut aliquod lucrum mihi adquiram,

145 me ic begyte, þanon ic me afede & min wif & minne sunu.
 146 **T:** Þu, **SCEOWYRHTA**, hwæt wyrst þu us nytwyrþnessæ?
 147 **S:** Ys, witodlice, cræft min behefe þearle eow & neodþearf.
 148 **T:** Hu?
 149 **S:** Ic bicge hyda & fell, & gearkie hig mid cræfte minon, & wyrce of him gescy
 150 mistlices cynnes, swyftleras & sceos, leþerhosa & butericas, bridelþwancgas
 151 & geræda, flaxan vel pinnan & higdifatu, spurleþera & hælftra, pusan & fæ-
 152 telsas; & eower nele oferwintran buton minon cræfte.
 153 **T:** **SEALTERA**, hwæt us fremapcræft þin?
 154 **S:** Þearle fremapcræft min eow eallum.
 155 **S:** Nan eower blisse brycðon gererduncge oþþe mete, buton cræft min gistliþe
 156 him beo.
 157 **T:** Hu?
 158 **S:** Hwylc manna þurhwerodum þurhbrycþmettum buton swæcce sealtes?

---

unde me pascam et uxorem et filios.

146 **T:**] Tu, sutor, quid operaris nobis utilitatis?

147 **S:**] Est quidem ars mea utilis ualde uobis et necessaria.

148 **T:**] Quomodo?

149 **S:**] Ego emo cutes et pelles, et preparo eas arte mea, et facio ex eis calciamenta diuersi generis, subtalares et ficones, caligas et utres, frenos et falera, flascones et casidilia, calcaria et chamos, peras et marsupia; et nemo uestrum uult hiemare sine mea arte.

153 **T:**] O salinator, quid nobis proficit ars tua?

154 **S:**] Multum prodest ars mea omnibus.

155 **S:**] Nemo uestrum gaudio fruitur in prandio aut cena, nisi ars mea hospita ei fuerit.

157 **T:**] Quomodo?

158 **S:**] Quis hominum dulcibus perfruitur cibus sine sapore salis?

159 **S:** Hwa gefylþcleafan his oþþe hedderna buton cræfte minon?
 160 **S:** Efne, butergeþweor ælc & cysgerunn losaþeow buton ic hyrde ætwese eow,
 161 þe ne furþon þæt an wyrtum eowrum butan me brucaþ.
 162 **T:** **BÆCERE.**
 163 **T:** Hwam fremaðoþþe hwæþer we butan þe magon lif adreogan?
 164 **S:** Ge magon þurh sum fæc butan na lancge ne to wel.
 165 **S:** Soþlice butan cræfte minon ælc beod æmtig byþgesewen, & buton hlafe
 166 ælc mete to wlættan byþgehwyrfed.
 167 **S:** Ic heortan mannes gestrangie, ic mægen wera & furþon litlincgas nellaþ-
 168 forbigean me.
 169 **T:** [COOK?] hwæþer we beþurfon on ænigon cræfte?
 170 **S:** gif ge me ut adrifaþfram eowrum geferscype, ge etaþwyrta eowre grene,
 171 & flæscmettas eowre hreawe, & furþon fætt broþge magon

---

159 **S:]** *Quis replet cellaria sua siue promptuaria sine arte mea?*

160 **S:]** *Ecce, butirum omne et caseum perit uobis nisi ego custos adsim, qui nec saltem oleribus uestris sine me utimini.*

162 **T:]** *Quid dicis tu, pistor?*

163 **T:]** *Cui prodest ars tua, aut si sine te possimus uitam ducere?*

164 **S:]** *Potestis quidem per aliquod spatium sine arte mea uitam ducere, sed non diu nec adeo bene.*

165 **S:]** *Nam sine arte mea omnis mensa uacua uidetur esse, et sine pane omnis cibus in nausiam conuertitur.*

167 **S:]** *Ego cor hominis confirmo, ego robur uirorum sum et nec paruuli uolunt preterire me.*

169 **T:]** *Quid dicimus de coco, si indigemus in aliquo arte eius?*

170 **S:]** *Dicit cocus, si me expellitis a uestro collegio, manducabitis holera uestra uiridia, et carnes uestras crudas, et nec saltem pingue ius potestis sine arte mea habere.*

172 **T:** We ne reccaþne he us neodþearf ys, forþam we sylfe magon seoþan þa
173 þingc þe to seoþenne synd, & brædan þa þingc þe to brædene synd.
174 **S:** gif ge forþy me fram adryfaþ, þæt ge þus don, þonne beo ge ealle þrælas,
175 & nan eower ne biþhlaford.
176 **S:** & þeahhwæþere buton ge ne etaþ.
177 **T:** Eala, **MUNUC**, þe me tospycst, efne, ic hæbbe afandod þe habban gode
178 geferan & þearle neodþearfe; & ic ahsie þa.
179 **S:** Ic hæbbe smiþas, isene smiþas, goldsmiþ, seoloforsmiþ, arsmiþ, treowwyrhtan
180 & manegra oþre mistlicra cræfta biggenceras.
181 **T:** Hæfst ænigne wisne geþeahtan?
182 **S:** Gewislice ic hæbbe; ure gegaderungc buton geþeahtynde beon wissod?
183 **T:** **WISA**, hwilc cræft þe geþuht betwux þas furþra wesan?
184 **S:** Me ys geþuht Godes þeowdom betweoh þas cræftas ealdorscype healdan,

---

172 **T:**] Non curamus de arte tua, nec nobis necessaria est, quia nos ipsi possumus coquere
qué coquenda sunt, et assare que assanda sunt.

174 **S:**] *Dicit cocus.* Si ideo me expellitis, ut sic faciatis, tunc eritis omnes coci, et nullus
uestrum erit dominus.

176 **S:**] Et tamen sine arte mea non manducabitis.

177 **T:**] O, monache, qui mihi locutus es, ecce, probaui te habere bonos socios et ualde
necessarios; qui sunt illi?

179 **S:**] Habeo fabros, ferrarios, aurificem, argentarium, é rarium, lignarium et multos
alios uariarum artium operadores.

181 **T:**] Habes aliquem sapientem consiliarium?

182 **S:**] Certe habeo; quomodo potest nostra congregatio sine consiliario regi?

183 **T:**] Quid dicis tu, sapiens? Que ars tibi uidetur inter istas prior esse?

184 **S:**] Dico tibi, mihi uidetur seruitium Dei inter istas artes primatum tenere, sicut
legitur in euangelio.

185 swa swa hit geræd on godspelle.
 186 **S:** Fyrmest seceaðrice Godes & rihtwisnesse hys & þas þingc ealle beoþtoge-
 187 hyhte eow.
 188 **T:** & hwilc þe geþuht betwux woruldcræftas heoldan ealdordom?
 189 **S:** **EORÞTILÞ**, forþam se yrþling us ealle fett.
 190 **S:** Se smiþsecgð, hwanon sylan scear oþþe culter, þe na gade hæfþbuton of
 191 cræfte minon?
 192 **S:** Hwanon fiscere ancgel, oþþe sceowyrhton æl, oþþe seamere nædl, nis hit
 193 of minon geweorce?
 194 **S:** Se **GEPEAHTEND** andsweraþ, soþwitodlice sægst, ac eallum us leofre
 195 ys wikian mid þe, yrþlincge, þonne mid þe, forþam se yrþling sylðus hlaf
 196 & drenc; þu, hwæt sylst us on smiþþan þinre buton isenne fyrspearcan &
 197 swegincga beatendra slecgea & blawendra byliga?
 198 **S:** Se **TREOWWYRHTA** segð, hwilc eower ne notaþcræfte minon, þonne hus
 199 & mistlice fata & scypa eow eallum ic wyrce?

---

186 **S:**] Primum querite regnum Dei et iustitiam eius, et hæc omnia adicientur uobis.

188 **T:**] Et qualis tibi uidetur inter artes seculares retinere primatum?

189 **S:**] Agricultura, quia arator nos omnes pascit.

190 **S:**] Ferrarius dicit, unde aratori uomer aut culter, qui nec stimulum habet nisi ex arte mea?

192 **S:**] Unde piscatori hamus, aut sutori subula, siue sartori acus? Nonne ex meo opere?

194 **S:**] consiliarius respondit, uerum quidem dicis, sed omnibus nobis carius est hospitari apud te aratorem quam apud te, quia arator dat nobis panem et potum; tu quid das nobis in officina tua nisi ferreas scintillas et sonitus tudentium malleorum et flantium follium?

198 **S:**] Lignarius dicit, quis uestrum non utitur arte mea, cum domos et diuersa uasa et naues omnibus fabrico?

200 **S:** Se **GOLSMIP** andwyrht. Eala, trywwyrhta, forhwi swa sprycst þu þonne ne
201 furþon an þyrl þu ne miht don?

202 **S:** Se **GEPEAHTEND** sægþ, eala, geferan & gode wyrhtan, uton towurpon
203 hwætlicor þas geflitu, & sy sibb & geþwærnyss betweoh us & framige anra
204 gehwylc opron on cræfte hys, & gedwærian symble mid þam yrþlinge þær we
205 bigleofan us & foddor horsum urum habbaþ.

206 **S:** And þis geþeaht ic sylle eallum wyrhtum, þæt anra gehwylc cræft his
207 geornlice begange, forþam se þe cræft his forlæt, he byþforlæten fram þam
208 cræfte.

209 **S:** Swa hwæðer þu sy, swa mæsseprest, swa munuc, swa ceorl, swa kempa,
210 bega oþþe behwyrf þe sylfne on þisum, & beo þæt þu eart, forþam micel
211 hynð& sceamu hyt is menn nellan wesan þæt þæt he ys & þæt þe he wesan
212 sceal.

213 **T:** Eala, cild hu eow licaþþeos spæc?

214 **S:** Wel heo licaþus, ac þearle deoplice sprycst & ofer mæþe ure þu forþtyhst

---

200 **S:**] Ferrarius respondit, O, lignarie, cur sic loqueris cum nec saltem unum foramen sine arte mea uales facere?

202 **S:**] Consiliarius dicit, O, socii et boni operarii, dissoluamus citius has contentiones, et sit pax et concordia inter uos, et prosit unusquisque alteri arte sua, et conueniamus semper apud aratorem, ubi uictum nobis et pabula equis nostris habemus.

206 **S:**] Et hoc consilium do omnibus operariis, ut unusquisque artem suam diligenter exerceat quia qui artem suam dimiserit, ipse dimittatur ab arte.

209 **S:**] Siue sis sacerdos siue monachus, seu laicus, seu miles, exerce temet ipsum in hoc, et esto quod es, quia magnum dampnum et uerecundia est homini nolle esse quod est et quod esse debet.

213 **T:**] O pueri, quomodo uobis placet ista locutio?

214 **S:**] Bene quidem placet nobis, sed ualde profunde loqueris et ultra etatem nostram

215 spræce, ac sprec us æfter urum andgyte, þæt we magon understandan þa
216 þing þe þu specst.

217 **T:** Ic ahsige eow, forhwi swa geornlice leorni ge?

218 **S:** Forþam we nellapwesan swa stunte nytenu, þa nan þing witap, buton gærs
219 & wæter.

220 **T:** And hwæt wille ge?

221 **S:** Wyllapwesan wise.

222 **T:** On hwilcon wisdom; wille ge beon prættige oþþe þusenthiwe on lea-
223 sungum, lytige on spræcum, onglæwlice, hindergepe, wel sprecende & yfele
224 þencende, swæsum wordum underþeodde, facn wiðinnan tyddriende, swa swa
225 bergyls metton ofergeweorke, wiþinnan full stence?

226 **S:** We nellapswa wesan wise, forþam he nys wis, þe mid dydrunge hyne sylfne
227 beswicð.

228 **T:** Ac hu wille ge?

---

protrahis sermonem, sed loquere nobis iuxta nostrum intellectum, ut possimus intelligere
que loqueris.

217 **T:**] Interrogo uos cur tam diligenter discitis?

218 **S:**] Quia nolumus esse sicut bruta animalia, quæ nihil sciunt, nisi herbam et aquam.

220 **T:**] Et quid uultis uos?

221 **S:**] Uolumus esse sapientes.

222 **T:**] Qua sapientia; uultis esse uersipelles aut milleformes in mendaciis, astuti in lo-
quelis, astuti, uersuti, bene loquentes et male cogitantes, dulcibus uerbis dediti, dolum
intus alentes, sicut sepulchrum depicto mausoleo, intus plenum fetore?

226 **S:**] Nolumus sic esse sapientes, quia non est sapiens, qui simulatione semet ipsum
decipit.

228 **T:**] Sed quomodo uultis?

229 **S:** We wyllaþbeon bylewite butan licetunge, & wise þæt we bugon fram yfele
 230 & don goda.
 231 **S:** Gyt þeahhwæþere deoplicor mid us þu smeagst, þonne yld ure onfon mæge;
 232 ac sprec us æfter uran gewunon, næs swa deoplice.
 233 **S:** And ic do æal swa ge biddaþ.
 234 **T:** þu, cnapa, hwæt dydest todæg?
 235 **S:** Manega þing ic dyde.
 236 **S:** On þisse niht, þa þa cnyll ic gehyrde, ic aras on minon bedde & eode
 237 to cyrcean, & sang uhtsang mid gebroþrum; æfter þa we sungon be eallum
 238 halgum & dægredlice lofsangas.
 239 **S:** æfter þysum prim & seofon seolmas mid letanian & capitolmæssan; syþ
 240 þan undertide, & dydon mæssan be dæge.
 241 **S:** æfter þisum we sungan middæg, & æton & druncon & slepon & eft we

---

229 **S:** | Uolumus esse simplices sine hipochrisi, et sapientes ut declinemus a malo et faciamus bona.

231 **S:** | Adhuc tamen profundius nobiscum disputas, quam etas nostra capere possit; sed loquere nobis nostro more, non tam profunde.

233 **S:** | Et ego faciam sicut rogatis.

234 **T:** | Tu, puer, quid fecisti hodie?

235 **S:** | Multas res feci.

236 **S:** | Hac nocte, quando signum audiui, surrexi de lectulo et exiui ad ecclesiam, et cantauimus nocturnam cum fratribus; deinde cantauimus de omnibus sanctis et matutinales laudes.

239 **S:** | Post hé c primam et VII psalmos cum letaniis et primam missam; deinde tertiam, et fecimus missam de die.

241 **S:** | Post hé c cantauimus sextam, et manducauimus et bibimus et dormiuimus, et iterum surreximus et cantauimus nonam.

242 arison & sungon non.
 243 **S:** & nu we synd her ætforan þe, gearuwe gehyran hwæt þu us secge.
 244 **T:** Hwænne wylle ge syngan æfen oþþe nihtsangc?
 245 **S:** þonne hyt tima byþ.
 246 **T:** Wære þu todæg beswuncgen?
 247 **S:** Ic næs, forþam wærlice ic me heold.
 248 **T:** And hu þine geferan?
 249 **S:** Hwæt me ahsast be þam; ic ne dear yppan þe digla ure.
 250 **S:** Anra gehwylc wat gif he beswuncgen wæs oþþe na.
 251 **T:** Hwæt ytst þu on dæg?
 252 **S:** Gyt flæscmettum ic bruce, forðam cild ic eom under gyrda drohtniende.
 253 **T:** Hwæt mare ytst þu?
 254 **S:** Wyrta & æigra, fisc & cyse, buteran & beana & ealle clæne þingc ic ete
 255 mid micelre þancunge.

---

243 **S:** | Et modo sumus hic coram te, parati audire quid nobis dixeris.
 244 **T:** | Quando uultis cantare uesperam aut completorium?
 245 **S:** | Quando tempus erit.
 246 **T:** | Fuisti hodie uerberatus?
 247 **S:** | Non fui, quia caute me tenui.
 248 **T:** | Et quomodo tui socii?
 249 **S:** | Quid me interrogas de hoc; non audeo pandere tibi secreta nostra.
 250 **S:** | Unusquisque scit si flagellatus erat an non.
 251 **T:** | Quid manducas in die?
 252 **S:** | Adhuc carnibus uescor, quia puer sum sub uirga degens.
 253 **T:** | Quid plus manducas?
 254 **S:** | Holera et oua, pisces et caseum butirum et fabas et omnia munda manduco cum gratiarum actione.

256 **S:** Swyþe waxgeorn eart þu þonne þu ealle þingc etst þe þe toforan.
257 **S:** Ic ne eom swa micel swelgere þæt ic ealle cynn metta on anre gereordinge
258 etan mæge.
259 **T:** Ac hu?
260 **S:** Ic bruce hwilon þisum mettum, oþrum mid syfernysse, swa swa dafnað-
261 munuce, næs mid oferhropse, forþam ic eom nan gluto.
262 **T:** & hwæt drincst þu?
263 **S:** Ealu, gif ic hæbbe, oþþe wæter gif ic næbbe ealu.
264 **T:** Ne drincst þu win?
265 **S:** Ic ne eom swa spedig þæt ic mæge bigean me win.
266 **S:** & win nys drenc cilda ne dysgra, ac ealdra & wisra.
267 **T:** Hwær slæpst?
268 **S:** On slæpern mid gebroþrum.
269 **T:** Hwa awecþþe to uhtsancge?

---

256 **S:** | Ualde edax es cum omnia manducas que tibi apponuntur.

257 **S:** | Non sum tam uorax ut omnia genera ciborum in una refectioe edere possim.

259 **T:** | Sed quomodo?

260 **S:** | Uescor aliquando his cibus, et aliquando aliis cum sobrietate, sicut decet monachum, non cum uoracitate, quia non sum gluto.

262 **T:** | Et quid bibis?

263 **S:** | Ceruisam, si habeo, uel aquam si non habeo ceruisam.

264 **T:** | Nonne bibis uinum?

265 **S:** | Non sum tam diues ut possim emere mihi uinum.

266 **S:** | Et uinum non est potus puerorum siue stultorum, sed senum et sapientium.

267 **T:** | Ubi dormis?

268 **S:** | In dormitorio cum fratribus.

269 **T:** | Quis excitat te ad nocturnos?

270 **S:** hwilon ic gehyre cnyll & ic arise; hwilon lareow min awecþ me stiþlice mid
271 gyrde.
272 **T:** Eala, ge cildra & wynsume leorneras, eow manap eower lareow þæt ge
273 hyrsumian godcundum larum & þæt ge healdan eow sylfe ænlice on ælcere
274 stowe.
275 **T:** Gaþþeawlice þonne ge gehyran cyricean bellan, & gaþinto cyrcean, &
276 abugaþeadmodlice to halgum wefodum, & standaðþeawlice, & singaðanmod-
277 lice, & gebiddaðfor eowrum synnum & gaþut butan hygeleaste to claustre
278 oþþe to leorninga.

---

270 **S:**] Aliquando audio signum et surgeo; aliquando magister meus excitat me duriter cum uirga

272 **T:**] O probi pueri et uenusti mathites, uos hortatur uester eruditor ut pareatis diuinis disciplinis et obseruetis uosmet eleganter ubique locorum.

275 **T:**] Inceditis morigerate cum auscultaueritis ecclesie campanas, et ingredimini in orationem et inclinate suppliciter ad almas aras, et state disciplinabiliter et concinite unanimiter et interuenite pro uestris erratibus, et egredimini sine scurrilitate in claustrum uel in gymnasium.